

OSOBNÍ KNIHA O NADÁNÍ

O duševním zdraví pro
nadané dospívající
a mladé dospělé

Monika Stehlíková

Pro Naty

Monika Stehlíková

OSOBNÍ KNIHA O NADÁNÍ

O duševním zdraví pro
nadané dospívající
a mladé dospělé

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**. Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.

Mgr. Monika Stehlíková, MBA

Osobní kniha o nadání

O duševním zdraví pro nadané dospívající a mladé dospělé

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 10148. publikaci

Odborný recenzent:

PhDr. Petr Nilius, Ph.D., Ambulance klinické psychologie, s.r.o.

Odpovědná redaktorka Dagmar Pilařová

Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková

Návrh a zpracování obálky Vojtěch Wagner

Počet stran 152

První české vydání, Praha 2025

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

Czech Edition © Grada Publishing, a.s., 2025

Author photo © Jana Hozová, Fotografický ateliér, Letohradská 58, Praha 7

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-8082-0 (ePub)

ISBN 978-80-271-8081-3 (pdf)

ISBN 978-80-271-5730-3 (print)

OBSAH

O AUTORCE	11
PŘEDMLUVA	13
1. NADÁNÍ VE SVÉ KOMPLEXNOSTI	15
V tématu nadaných stále panuje mnoho mýtů a zjednodušení	15
Úskalí IQ testů u mimořádně nadaných	18
Co je tedy vysoká inteligence?	21
Různorodost nadání	22
Kvalitativní odlišnost nadání	24
A čím je ta Dorka nadaná, když mám ve třídě všechny děti šikovné?	32
Jak přistupovat k rutinním činnostem, aby nezpůsobovaly úzkost a sklíčenost?	34
Jak si uchovat intuitivní myšlení?	35
Co mají společného Archimedes, Mozart a Schmitt?	37
Globální pohled a komplexní myšlení	41
2. SINGULARITA ŽIVOTNÍ CESTY NADANÝCH	43
Specifika nadání, která se mohou stát rizikem pro duševní zdraví	43
Výzvy pod úrovní potenciálu	47
Jak zmírňovat dopady perfekcionismu?	49
Úzkostnost	55
Nižší sebevědomí	60
Velká potřeba uznání	63
Osamělost	64
3. VZTAHY	67
Proč jsou někteří mladí nadaní odmítáni?	72
Vztahy komplikuje vysoká empatie	73

4. MLADÝ NADANÝ ČLOVĚK V DNEŠNÍM SVĚTĚ	77
Podporují školy nadání?	82
Jak současný školní systém působí na nadané?	85
Podpora nadaných, nebo rozvoj nadání?	88
Digitální svět	89
Jaké prostředí jsme pro mladé lidi připravili?	91
5. PRINCIPY PÉČE O DUŠEVNÍ ZDRAVÍ	99
Charakter a ctnosti	104
Síla rozhodnutí	108
Být ve svém těle	110
Uvažování o sebevraždě	113
Všímavost	116
Dělat, co je důležité	118
Překonávat (vnitřní) překážky	119
Co funguje?	124
Být v rovnováze	126
6. PSYCHOSPIRITUALITA	127
Jedinečný potenciál	138
7. NADÁNÍ JAKO PŘÍLEŽITOST PRO VZNIK OSOBNOSTI	141
SLOVO ZÁVĚREM	147
DALŠÍ DOPORUČENÁ LITERATURA	149

*Děkuji PhDr. Petru Niliusovi, Ph.D.,
za odbornou recenzi a posouzení knihy.*

*„Člověk, který je v souladu se sebou a na ‚svém místě‘,
dělá to, co je pro něj důležité, žije v přítomnosti
a umí zvládat negativní emoce a myšlenky,
nemůže být psychicky nemocný.“*

„Nadání je příležitost pro vznik osobnosti.“

*„Oblast jeho tvorby může být jakákoli,
ale skutečný tvůrčí duch není ničím jiným než:
lidským stvořením narozeným s nenormální, nelidskou citlivostí.
Pro něj je každý letný dotek šokem, zvuk hlukem, neštěstí tragédií,
radost se stává extází, přítel je milostný partner,
partner je bůh a chyba je konec všeho.*

*Přidejte k tomuto brutálně delikátnímu organismu
nezbytnou nutnost tvořit, tvořit a znovu tvořit – a to až takovou,
že bez možnosti tvořit hudbu, poezii, knihy, stavby nebo cokoli jiného,
co má smysl, nemá jiný důvod, proč existovat.*

Musí tvořit, musí chrlit tvorbu.

*Ze zvláštní a neznámé vnitřní naléhavosti,
je skutečně živý a žijící, jen když tvoří.“*

Pearl S. Bucková

*„Nadání znamená dělat spontánně to,
co se jiní musí učit.“*

Eric Emmanuel Schmitt

* * *

*„Osobnost je nejvyšší uskutečnění vrozené
svéráznosti určité živé bytosti.“*

Carl Gustav Jung

* * *

O AUTORCE

Mgr. Monika Stehlíková, MBA, má více než desetiletou zkušenost v poradenské práci s nadanými a mimořádně nadanými dětmi, dospívajícími a dospělými. V blízkých rozhovorech v rámci kurzů a konzultací měla možnost naslouchat jejich příběhům, důvěrným sdílením, potížím i radostem. V ČR už před lety rozšířila povědomí o nadaných lidech, jejich odlišnosti, hodnotách i potřebách. Vytvořila přístup, který plně

zohledňuje singularitu citlivých a tvořivých nadaných lidí a podporuje především jejich sebevědomí, sebedůvěru a rozvoj potenciálu.

Roky externě působila jako školitelka pedagogických pracovníků v tématu nadání a péče o nadané žáky i jako lektorka kurzů pro (nadané) žáky ve školách.

Věnuje se **edukační** (konzultační, lektorské, přednáškové) a **literární** činnosti. Zaměřuje se na **rozvoj osobnosti a psychospiritualitu**. V rámci péče o duševní zdraví nadaných dětí, dospívajících a dospělých pořádá **kurzy ACT a mindfulness** (všímavosti).

Vychází z psychoterapie **přijetí a odhodlání ACT**, metody všímavosti, pozitivní psychologie a psychospirituality. Svému osobnímu rozvoji a spiritualitě se začala věnovat před třiceti lety. Patřila do širšího okruhu přátel manželů Tomášových, kde se učila meditovat a kontempletovat. Další klíčovou událostí v jejím profesním životě bylo seznámení s metodou mindfulness a s metodou ACT.

Největší smysl jí dávají tato psychologická témata: osobnost, potenciál, bytí a transcendence.

Magisterské vzdělání získala na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, postgraduální vzdělání v řízení podniku na IAE při Univerzitě Jean-Moulin III v Lyonu a v metodách mindfulness a ACT se vyškolila v Paříži a na Institutu pro kontextuální psychologii IPC v Quebecu.

Více na www.monikastehlikova.cz.

PŘEDMLUVA

Není pro mě jednoduché napsat v pořadí již třetí knihu. I když si mohu říct, že ty první dvě byly úspěšné, tak jde přece jen o to, napsat další v podobném stylu. Jenže to já ani nechci, ani nedokážu. Od vydání knih uplynula řádka let a já jsem se mezitím změnila. Není nyní s mou osobou v souladu psát výklad. Je pravděpodobné, že jsem za těch téměř deset let nasbírala mnoho nových zkušeností a znalostí, tudíž bych se měla cítit „větším odborníkem“. Já se však cítím „jen“ více sebou a ráda bych v této knize zaznamenala právě své profesní zkušenosti, úhly pohledu, souvislosti, které jsem odhalila, zamýšlení, která mi běžela hlavou. Zkrátka bych ráda tuto knihu pojala esejisticky a předložila vám, čtenářům, jak to vidím já, a nechala na vás, zda s tím budete, nebo nebudete souhlasit. Pokud máte rádi hlavně fakta opřená o vědecký výzkum, pak vás odkážu na své dvě předešlé publikace. Pokud máte chuť se společně zamýšlet a hledat nové cesty, závěry a hypotézy, na které ještě výzkum neexistuje – protože **profesní zkušenost může někdy nastat dříve než vědecké studie** –, pak mi bude ctí, když si publikaci přečtete.

Mnoho let jsem hledala odpovědi na psychologické, filozofické, náboženské, existenciální a spirituální otázky. Takový byl můj život a taková jsem byla už jako malá. Víc než deset let – a může vám to připadat úsměvné, mně to taky tak dnes částečně připadá – jsem „bádala“, proč na světě existuje zlo, proč lidé trpí a jak se jim dá pomoci. Bylo to moje téma. Pak jsem se ale v životě dostala – i díky své práci s nadanými lidmi – do bodu, kdy se to změnilo. Řekla jsem sama sobě: Hleď si svého, život je subjektivní, nemůže být tvoje přemýšlení únikem od sebe? Odkláněla jsem se od objektivního k subjektivnímu – mám stále méně ráda otázky typu, co si myslím o gymnáziích a domácím vzdělávání. Cítím, že se ode mě očekává jasný černobílý názor:

gymnázia zrušte, domácí vzdělávání není vhodné. Já to ale takto říct nedokážu. A to mě postupně naučili moji klienti tím, jak jsem každého z nich víc a víc poznávala jako **jedinečnou osobnost**, která se nachází v určitém bodě svého života a vývoje a také v určitém kontextu. A tím se měnila otázka. Už nešlo o to, zda jsou gymnázia nebo domácí vzdělávání dobré, ale o to, co je funkční pro člověka, který právě hledá svou další cestu, zda je pro něj lepší vzdělávat se doma, anebo jít studovat na gymnázium. Jsem přesvědčena, že přesně v tom spočívá hluboký **respekt k jedinci** – hledat, co pro něj bude **funkční** v jeho dalším osobnostním vývoji, kde je jeho místo v kontextu, ve kterém se nachází. A proto mi přijde logické, že chci psát o odborných věcech subjektivněji a pro tento záměr zvolit odpovídající formu. Více se to setká s mým naturelem, neboť vnímám, že všechno, co si myslíme, že víme, je jen úhel pohledu.

Co se týká obsahu knihy, budu se v komplexnosti věnovat **duševnímu zdraví, duševní pohodě, životní spokojenosti a prevenci psychických potíží velmi citlivých, tvořivých a vnímavých mimořádně nadaných dospívajících a mladých dospělých**. Pro úspornost textu budu často místo pojmu „mimořádně nadaní“ používat zkrácenou verzi „nadaní“. V souvislostech poukážu na mnoho důvodů, které třeba i po letech vedou k psychickému diskomfortu, potížím nebo i diagnózám. Vysvětlím, čemu je potřeba předcházet, aby psychické problémy u těchto lidí nenastaly.

Budu primárně vycházet ze svých profesních zkušeností. Připouštím, že výsledný obrázek může působit mírně zkresleně: nikoli proto, že bych nezaznamenala zkušenosti pravdivě, ale proto, že z logiky věci se na mě obrací jen určitá část nadaných jedinců, a sice těch, kteří mají problémy, potřebují druhého člověka k tomu, aby si ujasnili svá osobní stanoviska, udělali správná rozhodnutí nebo se utvrdili v tom, že jdou správnou cestou. Jsem si vědoma i toho, že je pravděpodobné, že mě žádají o konzultaci pouze určité typy nadaných. Přesto věřím, že takto zaznamenané zkušenosti mohou být pro někoho inspirací.

NADÁNÍ VE SVÉ KOMPLEXNOSTI

„Jsou tací, kteří zdůrazňují, že všechny odlišnosti jsou kvantitativní, a tací, kteří se stejným přesvědčením trvají na tom, že jsou jen kvalitativní. Správná odpověď je taková, že jsou obojí. Géníus, co se týká intelektových dovedností, nemá jen IQ řekněme o 50 bodů vyšší než osoba průměrná, ale k této odlišnosti nabývá nejspíše také nových aspektů (potenciálu) a charakteristik, což obecně vytváří právě onu kvalitativní odlišnost.“

David Wechsler

V tématu nadaných stále panuje mnoho mýtů a zjednodušení

Existují dva přístupy k nadání: jeden je psychologický a druhý pedagogický. Jinými slovy přístup, který říká, kdo je nadaný jedinec (psychologický), a ten, který se uplatňuje ve školách (pedagogický). V psychologii je nadání chápáno jako neuroatypie, tedy neuropsychologická a neurofyzilogická atypie spojená s vysokým potenciálem a vysokou inteligencí, zatímco ve škole je nadaný převážně ten, komu jde nějaký předmět. Tyto dva přístupy se prolínají jen málo. Ve škole můžeme slyšet, že žák je nadaný na chemii, ale ve skutečnosti psychologie žádné takové nadání nedefinuje. A tak ve školách vzniká nepřesnost v tom, kdo je vlastně nadaný žák, a často se chybně používá výraz „podpora nadaných“ pro skupinu dětí, které ve skutečnosti ani nadané nejsou.

Vůbec mi nevadí, že žáci a studenti jsou rozmanitě podporováni, přeji všem dětem a dospívajícím, aby dostali adekvátní podporu pro rozvoj svého potenciálu a osobnosti. Jen se mi zdá nešťastné, když se v konkrétních školách setkám s tím, že se hrušky pojmenovávají jako jablka. V tom spatřuji určitá rizika.

Asi před dvěma lety jsem byla jednou základní školou požádána, abych pro několik skupinek nadaných dětí z prvního stupně vedla seminář všímavosti. Na začátku workshopu jsem si s dětmi krátce povídala a ptala se jich, zda vědí, co je čeká a proč zrovna ony se účastní kurzu v době, kdy se ostatní děti učí. Odpověděly mi, že je to tím, že jsou nadané. Ptala jsem se jich, na základě čeho byly do skupiny zařazeny, a dostalo se mi odpovědí různých: že mimořádné nadání se ukázalo v rámci vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, ale jedna dívka uvedla, že je to proto, že rychle počítá v matematice a má samé jedničky. Zjišťovala jsem, zda se učí matematiku s ostatními nebo má jiné příklady, a dívka uvedla, že dostává stejné úlohy. Byla to premiantka, věnovala velmi mnoho času a úsilí, aby měla výborné známky (dokonce během našich přestávek vytahovala z tašky učebnici) a byla nejlepší ze třídy. Znaky nadání však neprojevovala. Respektuji každé dítě, fandím každé snaze. Na kurzu ale nastal nesoulad, protože tato dívka vůbec nepochopila, na rozdíl od ostatních, o čem jsme si povídali a kam přesně u nadaných mířily techniky, které jsme společně prováděli.

Pokud je inteligence chápána jako schopnost učit se (Beckmann), pak jsou mimořádně nadaní studenti ti, kteří se dobře učí, podávají výborné výsledky, jsou zaměřeni na výkon a jejichž intelektuální schopnosti by bylo možné přirovnat k velmi výkonným strojům (v reálu definováno jako IQ nad 130). Přesnější by ale bylo označovat tyto jedince jako nadprůměrně inteligentní nebo jako **žáky/studenty s vysokým IQ**.

Pokud ale dáme přednost mnoha definicím z posledních let, které definují inteligenci jako všeobecnou schopnost **přizpůsobovat se** novým podmínkám a požadavkům (Stern, Wechsler), jako **flexibilitu myslí** (Huteau a Lautrey) nebo jako schopnost přicházet s řešením problémů, které mají hodnotu v daném sociokulturním kontextu (Gardner a Hatch), pak je zřejmé, že pracujeme s pojmem **tvořivost/kreativita**. A teprve spojením **tvořivosti a dovednosti**

na vysoké úrovni vzniká nadání¹. A protože není tvořivosti bez citlivosti², skutečně mimořádně nadaní lidé se vyznačují vysokou inteligencí, tvořivostí, divergentním myšlením a vysokou citlivostí.

Možná máte dojem, že jen slovíčkařím. Nejde mi však o pojmy, ale o popis skupin žáků/studentů, a to proto, že teprve ve chvíli, kdy vím, **koho** přesně vzdělávám, mu mohu nabídnout **individuální přístup, metody a formy vzdělávání „ušité na míru“**. Z důvodu správného definování **vzdělávacích i osobnostních potřeb** by bylo funkční odlišit tyto dvě skupiny: žáky/studenty velmi chytré a žáky/studenty nadané. Žádná skupina není nadřazena ani podřazena jiné, jen mají odlišné potřeby. A ty je nezbytné **zohlednit v procesu učení**.

Kreativní žák/student bude mít originální postupy řešení, nekonvenční myšlení i netradiční vnímání. Nebude chtít primárně vstřebávat znalosti, ale nabývat znalostí jakoby „neviditelně“ (viz neviditelná pedagogika) v procesu objevování souvislostí (podle Bloomovy taxonomie vzdělávacích cílů se jedná o syntézu) ve snaze o porozumění a řešení zadání/problému (ať už je vědecký, umělecký, filozofický, nebo psychologický). Jako tvořivá a silná osobnost si bude také rád tvořit vlastní názor (podle Bloomovy taxonomie vzdělávacích cílů se jedná o hodnocení) na základě zkoumání a učení a tím posilovat informace o svém já, tedy **sebepoznání** (viz osobnostní a sociální výchova dle RVP). Bude-li o to ochuzen, **bude strádat**. Mimořádně nadaný jedinec totiž není stejný jako velmi chytrý jedinec, a má proto jiné potřeby.

Roli v procesu učení hraje také jeho emocionalita a divergentní/intuitivní myšlení. Teprve když je jedinec vnitřně motivován „rozlousknout“ nějaký pokud možno komplexní a skutečně existující problém, který může mít přínos pro celek (v programech pro tyto žáky/studenty se dávají zadání typu „navrhňte ve skupině řešení dětského hřiště ve své obci“, „navrhňte řešení, jak léčit lidi od závislosti“, „vytvořte ve skupině časopis z oboru X“ atd.), vzniká zaujetí a pocit smysluplnosti a pak začíná pracovat i intuitivní myšlení – jakoby na pozadí a neustále, nepřetržitě, i když jedinec dělá jiné činnosti každodenního

- 1 Renzulli, J. S.: The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Promoting Creative Productivity. In R. J. Sternberg, J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of Giftedness*. 2. vyd. Cambridge University Press, 2005, s. 246–279.
- 2 Gibello, B.: Problèmes soulevés par le surdon intellectuel de l'enfant. *Le journal des professionnels de l'enfance*, 2003, 25, s. 37–40.

života, stále „to“ přemýšlí. V reálu bohužel nebývá takovým žákům/studentům vždy umožněno, aby v nastavení osnov a metod práce mohli využít svého potenciálu a způsobu myšlení a učení. Z toho pak mohou pociťovat **frustraci**, a přidají-li se k tomu ještě vnitřní zápolení daná **vysokou citlivostí a pocitem odlišnosti**, může dojít až k psychickým potížím. Ty jsou bohužel často léčeny léky, místo aby se upravily podmínky a metody vzdělávání. Ve většině případů totiž **u mimořádně nadaných nejde o patologii nebo diagnózy**, ale o to – řečeno metaforicky –, že se lední medvěd ocitl na Sahaře: sice bojuje z plných sil, ale je patrné, že nemá to, co potřebuje. Takový člověk si v současném kontextu vzdělávání také může někdy připadat hloupý (v tom, co dělá, nevyužije svůj potenciál, a nemá tudíž pocit, že je chytrý). Opět využijí metaforu. Existují testy inteligence pro psy a také pro gorily. Když nejinteligentnější gorila půjde dělat testy určené pro psy, moc inteligentní si připadat nebude – a naopak. Mimořádně nadaný je inteligentní jinak – a jeho inteligenci je mu mnohdy umožněno využívat ve škole sporadicky, nesystémově.

Úskalí IQ testů u mimořádně nadaných

„Testy IQ nejsou špatné samy o sobě, ale některé způsoby jejich použití a nesprávné pochopení toho, co určují, se může stát nebezpečným až perverzním.“

Arielle Adda

Dalším zjednodušením je to, že nadání se odhaluje prostřednictvím testů IQ, aniž by se explicitně řeklo, že testy IQ odhalují jen nadání rozumové/intelektové, a to ještě jen zčásti: samotné IQ nad 130 totiž ještě není samo o sobě nadáním, neboť nutně neznamená onu neuropsychologickou a neurofyzilogickou odlišnost, která nadání definuje. Až teprve ve spojení vysokého IQ s odlišností psychických funkcí můžeme hovořit o nadání – v tomto případě rozumovém/intelektovém. Světová zdravotnická organizace (WHO) uznává mimořádné nadání od IQ 130. Vyjde-li ale hodnota IQ 130, znamená to, že **s 95% pravděpodobností se reálné IQ pohybuje mezi 123 a 134³**, proto by

3 Koop, C., Schenker, I., Müller, G., Welzien, S., Stiftung, K.: *Begabung wagen. Ein Handbuch für den Umgang mit Hochbegabung in Kinderstätten*. Verlag das Netz, 2010.

pro určení mimořádného nadání mělo stačit IQ 125, jako je tomu v některých zemích, například ve Slovinsku, částečně ve Švýcarsku a v Belgii, a jak uznávají někteří odborníci, například Millêtre.

Dalo by se říct, že IQ testy jsou to nejlepší, co pro odhalování analytické inteligence máme, ale to neznamena, že s tím nejsou spojena úskalí, a to i u mimořádně nadaných. Skvěle to vystihl Edgar Morin, když řekl, že inteligence není jen to, co měří testy, ale také to, co jim uniká. Slyšela jsem i názor, že IQ testy vyžadují určitý způsob myšlení, které když máte, tak atakujete vysoké skóre.

V povědomí lidí je však stále zakotveno, že IQ testy prostě měří inteligenci. Když někomu nevyjde vysoké číslo – a to aniž by se ho někdo ptal na typ testu, který podstoupil, a jeho validitu –, je zkrátka „naprosto jasné, že není inteligentní“. Je pravděpodobné, že u určitého procenta lidí to tak bude. Přesto bych ráda poukázala na jednotlivá úskalí při měření inteligence – a to proto, že jsem poznala konkrétní mladé nadané, pro něž byly výsledky testů příslibem vstupu do komunity podobně smýšlejících, a když jim to třeba jen o bod nevyšlo, mělo to pro ně až fatálně negativní následky.

Podle mého názoru je inteligence natolik komplexní záležitost, že měřit ji nemůže být dokonalé. Sám odborník z nejpovolanějších, emeritní profesor Oxfordské univerzity a specialista na IQ a lidskou inteligenci N. J. Mackintosh, píše ve své knize *IQ and Human Intelligence*⁴, že IQ testy jsou dobrým, nikoli perfektním nástrojem pro měření lidské inteligence. IQ testy totiž neměří inteligenci, ale její vyjádření v momentálním výkonu. A také neměří všechny aspekty lidské inteligence, jako je inteligence kreativní, sociální nebo emoční. Co když se testovanému nechce podat výkon? Co když ho to nebaví? Co když se na to nedokáže soustředit, protože ho zrovna v den testování něco hluboce trápí? Co když má dosud neobjevený problém s pozorností nebo pamětí? Co když se mezi jednotlivými otázkami potřebuje odreagovat, aby se uvolnil a mohl pokračovat? Co když mu daný úkol vůbec nedává smysl? Co když se psychologa bojí a nedokáže se v jeho přítomnosti soustředit? Co když se s daným psychologem nechce bavit? Jistě, takové případy jsou nejspíš minimální, ale přesto je potřeba na ně upozornit, protože je to součást tématu IQ testů.

4 Mackintosh, N. J.: *IQ and Human Intelligence*. Oxford University Press, 2011, s. 6.

Francouzská doktorka psychologie a kognitivní vědkyně Béatrice Millêtre ve své knize *Le livre des vrais surdoués*⁵ (Kniha o skutečně nadaných) uvádí příběh osmileté Loly, kterou škola pro „podezření“ na vysokou inteligenci poslala na testy do specializované poradny. Vyšlo jí tam IQ 65 a byla jí doporučena škola speciální. Poté přišla ke jmenované psycholožce, protože rodičům se to nezdalo. Ta nejprve různými otázkami, jen volně vycházejícími z testů IQ, zjistila, že dívka oplývá výjimečnými znalostmi a myšlením v souvislostech, ale že při původních testech dostávala z úloh 0 bodů, protože prostě neodpovídala. Jen mlčela. Tudiž nemohla dostat bod, a dostala nulu. Je dost možné, že případ Loly není ojedinělý. Osobně znám případ mladého muže, kterému se nakonec podařilo získat bakalářský titul na lékařské fakultě a celkově se vyznačuje inteligencí přímo extrémní, ale na základě výsledků testů IQ byl během základní školy poslán na rok do zvláštní školy z důvodu nedostatečné inteligence. Umíte si představit, jak a na kolik let to zcela zásadně poznamenalo jeho sebevědomí? Proč tenkrát nevyplnil vůbec nebo chybně Ravenovy matice? Protože mu přišlo zcela nemožné, že by úlohy na doplnění chybějících tvarů v obrazci mohly jakkoli vypovídat o skutečné inteligenci. Byl z toho zmaten. Navíc je velmi kreativní, takže tam, kde měl doplnit čtverec, dal klidně kruh, přišlo mu to tvůrčí a originální, takové řešení se mu líbilo. A připustíme-li, že multiperspektivní přístup je samotným znakem výjimečně nadaných jedinců, pak se dá zadání úkolu zpracovat několikrát a pokaždé s jiným výsledkem, protože je pokaždé jiná perspektiva a metoda. To může ale pochopit jen někdo s extrémně vysokou inteligencí, ne vždy ten, kdo vyhodnocuje test, kdy je správnost odpovědi dána porovnáním s informací v tabulce správných odpovědí.

Mimořádně nadaný člověk si při každém úkolu bude klást otázku, z jakého úhlu pohledu ji uchopí (schopnost vidět z různých úhlů pohledu a v souvislostech je jedna ze známek mimořádného nadání, to je právě onen multiperspektivní přístup). V subtestu Podobnosti Wechslerových testů je otázka: V čem si jsou podobné meč a pistole? Když mimořádně nadaný uslyší otázku, hned se rozbíhá a rozvětňuje mnoho myšlenek. Mimořádně nadaným jde o detail a přesnost. Nenapadne je, že by se někdo mohl ptát na něco tak

5 Millêtre, B.: *Le livre des vrais surdoués*. Payot & Rivages, 2017, s. 86.

jednoduchého, jako že obojí je zbraň. Někdy prostě budou uvažovat složitěji a například odpoví, že obě jsou nebezpečné (hledají následky) nebo že obě lze použít k usmrcení lidí (hledají účel). Bod ale získají jen v případě, že odpoví, že obě jsou zbraně. To samozřejmě vědí také, jak ale měli tušit, že se po nich chce zrovna tohle, když možností a přístupů k odpovědi je mnohem víc?

Obdobné je to s otázkou, co mají společného kočka a myš. Většina lidí na moji otázku například odpovídá, že obě mají ocas, srst, uši, že jsou to zvířata apod. To by se velmi ocenilo v testech kreativity. V IQ testu je ale to, že jsou to savci, jediná správná možnost.

Poradenští psychologové někdy vypovídají, že je mimořádně nadané děti a dospívající u některých úloh testů vyzývají, aby je přeskočili, že je to nudné, že je to nebaví. Pravda je, že jsem se setkala s mimořádně nadanými, které testy bavily, ale taky s těmi, kteří je považovali za pozorování paviánů pro vědecké účely. Odmítali odpovídat. Víte, jak hodně je u mimořádně nadaných výkon provázán s motivací, citovým zaujetím a pocitem smysluplnosti?

To byly testy samotné. Skvělý odborník si na všechna uvedená úskalí dá pozor a mimořádné nadání u takového dítěte odhalí. Následovat mohou ale další úskalí „z jiného soudku“. To když mu zavolají ze školy, kam dotyčný žák/student dochází, a řeknou mu, aby mu do zprávy „to mimořádné nadání nepsali, že nemají čas ani chuť se tím zabývat a připravovat individuální vzdělávací plán“.

Co je tedy vysoká intelligence?

O inteligenci jsem hodně pojednala v předchozích publikacích. Nyní bych chtěla postupovat jinou metodou, a sice uvedu naopak 10 rysů nízké intelligence, jak o ní pojednává klinický psycholog L. Martranchard, neboť jeho příspěvek se shoduje s mým pozorováním⁶ – s cílem, aby čtenáři hned vyplynulo, co je opakem nízké intelligence: **intelligence vysoká**. Z popisu bude zřejmé, že intelligence je mnohem širší entita než samotné IQ.

⁶ Les 10 signes qu'une personne est peu intelligente! [on-line] 2022-10-11 [cit. 2025-3-21]. Dostupný na [www: <https://www.youtube.com/watch?v=mcvbfkqJvzE>](https://www.youtube.com/watch?v=mcvbfkqJvzE).

1. nedostatek zvědavosti;
2. nedostatek intelektuální pokory a skromnosti;
3. nedostatek otevřenosti mysli (absence zpochybňování);
4. nedostatek nuancí v myšlení: černobílé vidění, snížená schopnost komplexního vidění;
5. nedostatek kognitivní flexibility (rigidita v postojích a názorech);
6. nedostatek kritického myšlení;
7. nedostatek kreativity;
8. nedostatek zájmu o rozvoj a učení se novým věcem;
9. uvažování v krátkodobém horizontu (preference okamžitého uspokojení);
10. slabé vztahové dovednosti: nedostatek empatie a schopnosti podívat se očima druhého, horší schopnost komunikovat.

Různorodost nadání

Občas se stává, že vyjde-li jedinci v testech IQ nad 130, automaticky je považován pouze za intelektově/rozumově nadaného a tak se k němu i přistupuje. V praxi to znamená, že mu je předkládána vědecká, intelektuální, akademická dráha, logické hry, koumáky, encyklopedie apod.

Když však K. Dabrowski v šedesátých letech prováděl své výzkumy, u dětí, které podávaly naprosto **výjimečné výkony ve specifických uměleckých oborech** (divadlo, tanec, výtvarné umění a hudba), naměřil **IQ mezi 110 a 155**⁷. To například znamená, že excelentní tanečník může mít IQ třeba 145 – a přesto si zvolí taneční obor a nikoli obor intelektuální. Nadaný nerovná se automaticky intelektuál a ne každý intelektuál je nadaný. Zpěvačka Shakira má údajně IQ 140, herečka Nicole Kidman 132, Natalie Portman 140, režisér Quentin Tarantino 160⁸. I kdybychom tyto údaje brali s rezervou, je jasné, že nic není automatické a jedinec si volí svoji profesní dráhu nejen s ohledem na výšku svého IQ, ale rozhoduje se i podle motivace, smysluplnosti či jiných talentů, které má společně s vysokým IQ.

7 Dabrowski, K.: *La formation de la personnalité par la désintégration positive*. Les Editions Pilule Rouge, 2016.

8 17 celebrit s nejvyšším IQ v Hollywoodu. Překvapí vás? [on-line] 2024-10-31 [cit. 2025-3-21]. Dostupný na <https://zena.aktualne.cz/volny-cas/18-celebrit-s-nejvyssim-iq-v-hollywoodu-prekvapi-vas/r~274f52ec732b11e69966002590604f2e/>.

Jeden můj dětský klient byl už zoufalý z toho, jak ho stále nutí luštit logické úlohy. Svěřil se, že už od čtyř pěti let miluje poslouchat, vymýšlet a vyprávět příběhy, několik let se vášnivě věnuje počítačovým animacím, rád čte a jeho snem je stát se režisérem. Doporučením tedy bylo rozvíjet chlapce i v těchto oblastech, navíc podporovat jeho představivost a tvořivost, aby se tento sen mohl v budoucnu stát skutečností. Samotné logické hry by mu k tomu nestačily!

Anebo jiný příklad z praxe. Osmnáctiletý Libor má individuální vzdělávací plán, je nadaný na matematiku. I když se ve škole realizují projekty, které rozvíjejí rozmanité kompetence studentů, Libor se musí v té době individuálně věnovat matematice. Je mu vždy líto, že nemůže být s druhými a pracovat s nimi na projektových dnech. To, že je někdo nadaný na matematiku, neznamená, že nepotřebuje rozvíjet i jiné kompetence, které bude v životě potřebovat.

Když tedy lidem vyjde vysoké IQ, je třeba zkoumat dál, neboť mohou mít další nadání a talenty, které pro ně mohou být v životě i důležitější. To ovšem patří k těm nejtěžším otázkám spojeným s nadáním.

Linda vynikala v mnoha oblastech, ať přišla na hru na hudební nástroj, zpěv, výtvarku, nebo na jakýkoli školní předmět, vše jí šlo jakoby samo a bez většího učení na výjimečně vysoké úrovni. Podle učitelky sborového zpěvu perfektně intonovala a za pár hodin zvládla to, co ostatní trénují tři měsíce. Hned druhou hodinu byla schopna držet „druhý hlas“ a měla být vybrána, aby zazpívala kus písně sólo v koncertní síni Rudolfiny. Na workshopu tvoření akvarelem malířka ihned sdělila, že by bylo do budoucna možné uvažovat o výtvarné škole a že dívka má opravdu talent. Téměř každý obor se mohl stát Lindiným budoucím povoláním, každý učitel se ji snažil získat pro životní dráhu právě v jeho oboru. Jak zjistit ten nejvhodnější obor, ve kterém dívka skutečně vynikne? Najde své poslání? Stane se známou a slavnou? K tomu výsledky IQ testů určitě stačit nebudou. Linda dokáže svým zpěvem proniknout k lidem až natolik, že není výjimkou, když pláčou dojetím i muži. Jejím snem je hudbou a zpěvem otevírat lidská srdce – ve velkém, při shromáždění velkého počtu lidí najednou. Ve vyhodnocení vyšlo, že nejvíce v souladu s osobností Lindy je celkově dráha sólové zpěvačky, přičemž ostatní umělecké obory, ve kterých Linda vyniká, by ideálně měly v jejím životě zůstat koníčkem.

IQ testy se běžně provádějí v pedagogicko-psychologických poradnách nebo u klinických psychologů. Jiné druhy nadání – nadání umělecké, pohybové, sociální a manuální – ale identifikuje odborník příslušného oboru (akademický malíř, hudební virtuos, učitel zpěvu, tance apod.). Zvolenou životní dráhu si nadaný jedinec – v případě, že se o tom potřebuje poradit – volí po rozhovoru s psychologem / kariérním poradcem / konzultantem nadání, který do vyhodnocení zapojí i osobnostní rysy jedince, jeho motivaci, pocit smysluplnosti apod.

Kvalitativní odlišnost nadání

Jedním z důvodů, proč mají nadaní lidé psychické potíže, je to, že nejsou „na svém místě“, **nedělají to, co je pro ně důležité a co je v souladu s jejich potenciálem a talenty**. Před lety byla podpora nadaných ve školách minimální, nyní je zase mnohdy přehnaná v tom smyslu, že se odborníci snaží rozvíjet nadané v oblastech, které pro ně nejsou důležité. Často je to z přemíry úsilí plnit „plán“ podpory nadaných, která pak už ale ztrácí smysl. Je potřeba se mladých lidí ptát, vést s nimi i dlouhé osobní rozhovory o tom, čemu se chtějí věnovat, co jim přináší naplnění a dává smysl, a nevycházet jen z toho, co si **my dospělí myslíme, že by pro ně mohlo být nejlepší**.

Málokterý nadaný člověk má nadání ve všech oblastech. Před lety jsem měla rozhovor se sedmnáctiletou nadanou Beátou, která se na gymnáziu, kam chodila, snažila o zohlednění svého způsobu myšlení a učení. Bohužel bez většího úspěchu. Negativa toho, že učitelé věděli o jejím vysokém IQ dosaženém v testech, převažovala nad pozitivy. Učitel chemie jí s ironií v hlase připomínal při každé drobné neznalosti, že by to měla vědět, když „má to IQ 148“. To ale neznamená, že Beátu musí nadstandardně zajímat chemie. Ani že musí znát každý vzoreček. Není to závazek pro samé jedničky. Je to vysoká analytická inteligence, kterou jedinec bude chtít využít podle svého zájmu a uvážení.

Učitelé si představují – a sdělují mi to na seminářích –, že budou-li podporovat nadané žáky či studenty, bude to vyžadovat velké množství přípravy. Ale ono by někdy stačilo dát nadaným jen více svobody, aby mohli pracovat na osobních projektech podle své vnitřní motivace a inspirace.

Jedním z největších důvodů, které vedou k psychickým potížím, je to, když je nadanému člověku už od raného věku postupně „zakazováno“, aby fungoval dle své odlišnosti. A odlišnost se týká prožívání (vnímání, myšlení, cítění) a jednání, ale také motivace, pozornosti a soustředění.

Sotva tříletou Marušku jsem poznala jen při online konzultaci. Její maminka mi řekla, že Maruška tráví někdy až čtyři hodiny denně kreslením a že je u toho plně soustředěná. Plně a dlouhé soustředění je silnou indicií nadání, a to už v raném věku. Svým způsobem to vypadá, jako by si kreslení našlo Marušku a ne že se Maruška rozhoduje pro kreslení – je to spontánní činnost vycházející z vnitřní motivace a pozitivního emočního nastavení. Maruška je ponořená v proud tvůrčivosti a soustředění, který je pro ni zároveň velmi příjemný, radostný, až slastný. Vyrušení z tohoto proudu v ní vzbuzuje velkou nepříjemnost, může způsobit pláč nebo vztek. Její emoce jsou intenzivní. Tento proud má svůj přirozený vnitřní čas. Pokud bychom Marušce zadali úkol něco nakreslit a dali jí na to určitý omezený čas, je pravděpodobné, že by se v ní tvůrčí proces vůbec nespustil. Maminka si už nyní, tři roky předem, dělá starosti, jak bude toto fungování slučitelné s podmínkami ve škole.

Přesné zadání a přesně určený čas potřebují žáci a studenti, kteří nemají v dané oblasti vnitřní motivaci a pro které jsou tyto podmínky nutné k tomu, aby aktivitu vůbec zahájili. Pro intuitivní a tvořivé nadané představuje tento způsob naopak brzdu. Pod hrozbou negativního hodnocení nebo trestu nefungují v souladu se svým potenciálem a tvořivostí. Jenže školy jsou tak založené a žák/student se musí přizpůsobit. Namísto dlouhého ponoření do tvořivého komplexního úkolu (projektu) dostává úkoly krátké a jednoduché. Když je to jen občas a s vysvětlením přínosu, je to v pořádku. Když to převažuje, nastává problém. Nejde o to, že si nadaný „vymýšlí“, on se s takovým fungováním už narodil.

Společnost zatím nedokáže plně pochopit vysokou inteligenci v její komplexnosti. Větší porozumění je pro kvantitativní odlišnost vysoké inteligence oproti inteligenci průměrné. Všem je jasné, že lidé s vysokou inteligencí vyřeší složitější úkoly, jsou bystřejší nebo se rychleji učí. Tomuto kvantitativnímu aspektu se ve školách vychází vstříc například výukou angličtiny, ale už i matematiky nebo českého jazyka ve více úrovních, od začátečnické po pokročilou. Těžké je však pochopit a zohlednit i **kvalitativní složku vysoké inteligence**, mohli bychom říct neintelektuální faktory inteligence⁹, tedy že s vysokou inteligencí jedinec nabývá i odlišného fungování v oblasti prožívání (poznávání – myšlení, vnímání – cítění) i chování. Ještě méně akceptovaná je specifická vysoké inteligence v procesu učení, porozumění, pozornosti a soustředění.

Samotné latinské sloveso *intellegere*, ze kterého slovo inteligence vzniklo, mělo dvě složky významu: rozumět, chápat na jedné straně a vnímat, cítit na straně druhé. Tedy ve smyslu propojovat to, co vnímáme a cítíme na základě stimulů z vnějšího prostředí, s tím, jak tomu rozumíme.

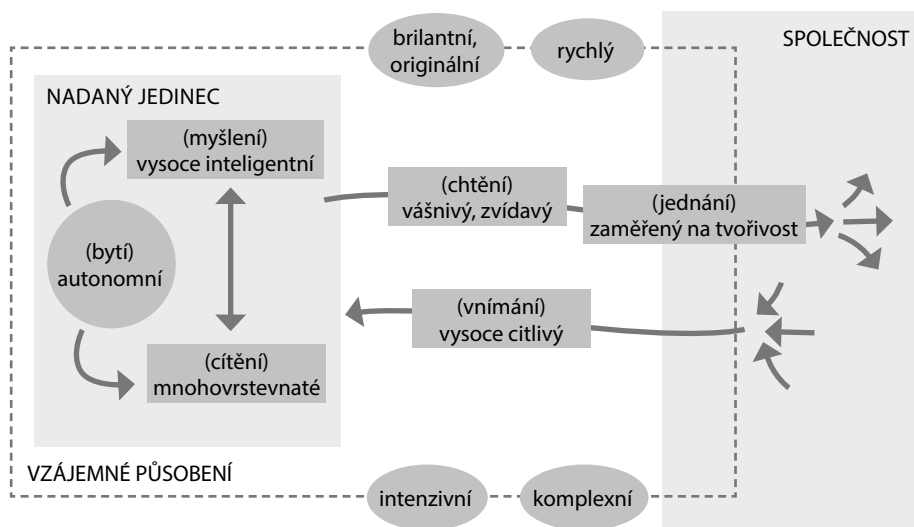
Tento přístup v jistém smyslu potvrzuje i autor nejrozšířenějších testů inteligence, americký psycholog David Wechsler, když uvádí: „Jsou tací, kteří zdůrazňují, že všechny odlišnosti jsou kvantitativní, a tací, kteří se stejným přesvědčením trvají na tom, že jsou jen kvalitativní. Správná odpověď je taková, že jsou obojí. Génies, co se týká intelektových dovedností, nemá jen IQ řekněme o 50 bodů vyšší než osoba průměrná, ale k této odlišnosti nabývá nejspíše také nových aspektů (potenciálu) a charakteristik, což obecně vytváří právě onu kvalitativní odlišnost.“¹⁰

Stejně vyznívá i závěr studie o mimořádně nadaných dospělých realizované metodou Delphi, který je výstižně shrnut v grafu na následující straně.

Slovně se dá graf vyjádřit takto: Nadaný jedinec je šikovný a rychlý myslitel, schopný řešit komplexní témata. Je autonomní, zvědavý a nadšený. Je to osoba citlivá a emocionálně bohatá, která prožívá intenzivně. Vyhledává, aby mohla být kreativní.

9 Grégoire, J.: *L'évaluation clinique de l'intelligence de l'enfant: Théorie et pratique du WISC-III*. Sprimont: Mardaga, 2000.

10 Towers, G. M.: The Outsiders. *Gift of Fire*, Issue 22 (The Prometheus Society Journal), 1987.

Obr. 1 Delphi model nadání

Zdroj: van Thiel, M., Nauta, N., Derksen, J.: *An Experiential Model of Giftedness*.

[on-line] 2019 [cit. 2025-7-15]. Dostupný na [www: <https://www.oja.nl/wp-content/uploads/2019/07/190702-article-Delphi-Model-of-Giftedness-ADJ-reprint.pdf>](https://www.oja.nl/wp-content/uploads/2019/07/190702-article-Delphi-Model-of-Giftedness-ADJ-reprint.pdf).

Stejný zdroj uvádí další charakteristiky nadaného jedince: vysoce inteligentní, autonomní, mnohohrstevnaté citění, vášnivý a zvědavý, vysoce citlivý, tvořivý, bystrý, originální, rychlý, intenzivní a komplexní.

Pro doplnění je na následující straně k dispozici graf zachycující neurofyzilogii nadání.

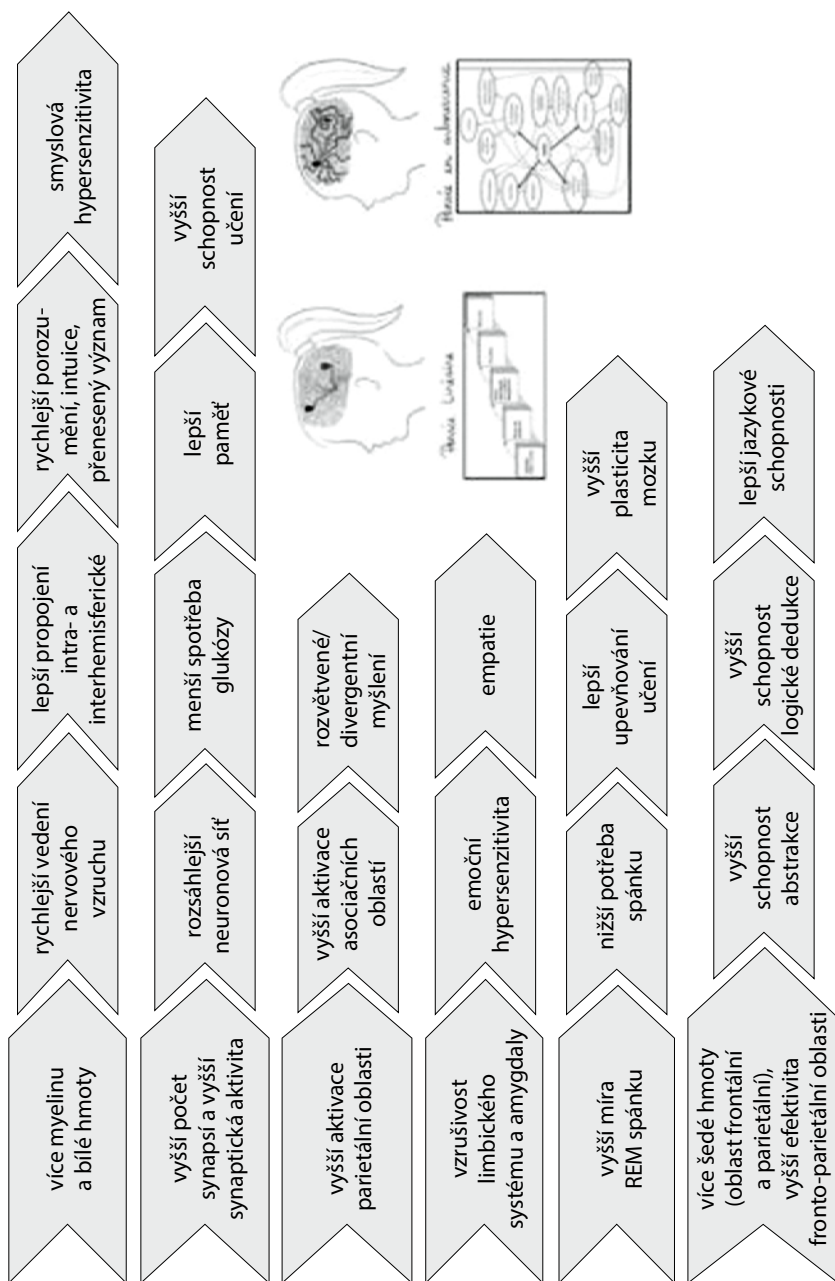
Po dobu několika let jsem se dotazovala mnoha nadaných dospělých, do jaké míry vnímají sebe samé odlišně oproti většinové populaci. Tak trochu jsem si přála, aby převažovaly odpovědi, že rozdílnost je nepatrná nebo žádná. Ve skutečnosti všichni dotázaní odpověděli, že je velická nebo obrovská, případně nevysvětlitelná, „nepřeložitelná“. Neměli na mysli jen úroveň svých schopností, ale také odlišnost svého „bytí“. Blízké tomu je vyjádření psycholožky Monique de Kermadec, že **nadání je stav ducha**, nikoli samotné IQ, tedy bavíme-li se o nadání, musíme nutně mluvit i o psychologii nadání.

Psychologie definuje nadání jako soubor osobnostních rysů, mezi něž patří tvořivost, náročnost na sebe až perfekcionismus, afektivní intenzita¹¹,

¹¹ Robinson, A., Clinkenbeard, P. R.: Giftedness: An Exceptionality Examined. *Annual Review of Psychology*, 49, 1998, s. 117–139.

Neurofyziologie nadání

(Jamarqué, 2004; Kim, 2016; Lautrey et al., 2004; Li et al., 2017; Thompson, Oehlert, 2010)

© 2017, Dr. Marianne Bélanger, Ph.D., PsyD., psycholožka, neuropsycholožka

Obr. 2 Specifika osob s nadáním

Zdroj Bélanger, M.: *Adulte à haut potentiel (douce): Mieux comprendre et mieux vivre avec mes hypersensibilités*. [on-line] 2019-10-7 [cit. 2025-7-15].

Dostupný na [www: <https://ciddt.ca/author/marianne-belanger/page/2/>](https://ciddt.ca/author/marianne-belanger/page/2/).

komplexní, divergentní a intuitivní myšlení, bohaté prožívání a vysoká vnímavost.

Kolata¹² i Webb¹³ shodně uvádějí, že mezi znaky pokročilé inteligence, které se objevují u dětí už ve věku, kdy ještě nelze s jistotou provádět komplexní měření inteligence, jsou **intenzita, hypersenzitivita, koncentrace a perzistence**. Na školeních pro učitele jsem se setkala s argumentem, že ti žáci/studenti, u kterých se nadání potvrdilo, tyto rysy nemají, protože se podle nich nechovají. To je velmi cenný postřeh, který stojí za vysvětlení. Tyto vlastnosti jsou totiž potenciality, které jsou implicitně přítomny (ve francouzštině existuje dokonce pojmenování nadaných jedinců jako lidí s **vysokými potencialitami**, které prosazuje především doktorka psychologie L. Vaivre-Douret). V plnosti se objeví až tehdy, kdy jsou pro to vytvořeny vhodné podmínky. Ve skutečnosti to znamená, že jedinec, který je vybaven vysokou empatií, se nemusí vždy chovat empaticky. Jeho chování záleží na jeho rozhodnutí a daném kontextu. Neempatické chování však samo o sobě nepopírá existenci této osobnostní charakteristiky.

Vlastnosti nadaných doplňuje Piechowski¹⁴, když uvádí, že nadání je spojeno s **intrapersonální inteligencí, emočním potenciálem a morální citlivostí**.

S výše uvedenými rysy se jednotliví mladí dospělí, kterých jsem se dotazovala, ztotožnili. A nejen mladí dospělí. Rovněž někteří rodiče potvrdili, že obdobné rysy spatřují u svých dětí, jak je uvedeno níže.

Při konzultaci ve škole jsme měli (my rodiče, syn a paní učitelka) vybrat vlastnosti, které syna vystihují. Vyčlenili jsme společně tyto čtyři vlastnosti: tvořivost, vysoká citlivost, spiritualita, zvědavost. A to byl impuls k dalšímu studiu...

- Další vlastnosti, které syna vystihují, jsou: silné emoce, silná intuice, hudební nadání (výborný hudební sluch), rozvinutá fantazie, verbální inteligence.

12 Kolata, G.: Early signs of school age IQ. *Science*, 23, 1987, s. 774–775.

13 Webb, J. T.: Nurturing social-emotional development of gifted children. In K. A. Heller, F. J. Monks, A. H. Passow (Eds.), *International Handbook for Research on Giftedness and Talent*. Pergamon Press, 1993, s. 525–538.

14 Piechowski, M. M.: Emotional giftedness: The measure of intrapersonal intelligence. In N. Colangelo, G. Davis (Eds.), *Handbook of Gifted Education*. 2. vyd. Allyn & Bacon, 1997, s. 366–381.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Osobní kniha o nadání***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.